

Andrzej Lichwa
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Wybrane zagadnienia dotyczące działalności Milicji Obywatelskiej na Dolnym Śląsku w latach 1945–1949

Selected issues of the activity the Civic Militia in Lower Silesia between 1945–1949

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest działalność Milicji Obywatelskiej na Dolnym Śląsku w latach 1945–1949. Artykuł zawiera ogólne informacje na temat jej tworzenia, organizacji, działania, a także dane statystyczne dotyczące pochodzenia społecznego funkcjonariuszy, ich wykształcenia i przynależności do partii politycznych.

Słowa kluczowe

Milicja Obywatelska, Dolny Śląsk, Wrocław

Abstract

The subject of the article is the activity of Civic Militia in Lower Silesia between 1945–1949. The article contains general information about the formation, organization, functioning of this institution and statistical information on the structure of origin, education and affiliation of militiamen to political parties.

Key words

Civic Militia, Lower Silesia, Wrocław

1. Wprowadzenie

Podstawę niniejszego opracowania stanowią zespoły aktowe dotyczące działalności Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej we Wrocławiu oraz podległych jednostek, zgromadzone w oddziale IPN we Wrocławiu. Zawierają one szereg informacji dotyczących tworzenia i funkcjonowania tej instytucji, jak również opinie dotyczące życia politycznego, gospodarczego czy nastrojów wśród ludności ówczesnego województwa wrocławskiego. Składają się na nie raporty sytuacyjne, meldunki nadzwyczajne, sprawozdania z pracy poszczególnych służb. Część tych dokumentów oznaczona była jako ściśle tajne, a klauzulę tajności zniesiono w 2002 r. Teczki aktowe obejmujące

swym zakresem temat niniejszego artykułu odnoszą się do lat 1945–1949. Istotne informacje dotyczące współpracy milicji i prokuratury oraz podejmowanej przez prokuratorów działalności edukacyjnej wobec funkcjonariuszy milicji zawierają zgromadzone we wrocławskim IPN teczki aktowe dotyczące organizacji i działalności prokuratury. Istotne informacje związane m.in. ze stanem bezpieczeństwa i działalności poszczególnych jednostek milicji zawierają zgromadzone w Archiwum Państwowym we Wrocławiu sprawozdania sytuacyjne sporządzane przez organy administracji.

2. Tworzenie i struktura Milicji Obywatelskiej

Od marca 1945 r. w Krakowie rozpoczęto organizowanie batalionu operacyjnego MO, który miał zostać skierowany na Dolny Śląsk. Jego dowódcą mianowano 9 kwietnia 1945 r. mjr. Władysława Mazura. W skład batalionu wchodziło 550 osób¹. Początkowo członkowie batalionu zostali skierowani do Oleśnicy, gdzie dotarli 11 kwietnia 1945 r., a następnie do Trzebnicy, gdzie zorganizowano komendę powiatową. Podjęto także działania celem organizacji komend powiatowych w Sycowie, Oleśnicy, Oławie, Namysłowie, Miliczu i Brzegu². Pierwsza grupa milicjantów, która udała się do Wrocławia po zaprzestaniu na jego terenie działań wojennych, wynosiła 50 osób. Ich dowódcą był kpt. Boniński, zastępca operacyjny mjr. Mazura³. W połowie kwietnia 1945 r. na Dolny Śląsk przybyła kolejna grupa operacyjna pod dowództwem mjr. Eugeniusza Dowkana⁴. W okresie od 1 do 18 maja 1945 r. rozpoczęto organizację dalszych komend powiatowych⁵.

Do 15 maja przyjęto do milicji tylko 44 osoby⁶. Na dzień 18 maja 1945 r. stan liczebny funkcjonariuszy milicji we Wrocławiu został powiększony do ok. 200 osób pochodzących spośród miejscowych Polaków. Stan osobowy w województwie wrocławskim wynosił w tym czasie 13 oficerów oraz 500 funkcjonariuszy. Osobami tymi obsadzono 21 powiatów. Ze względu na bardzo trudną sytuację (rozgrabianie majątku przez żołnierzy

¹ W. Fijałkowski, *Milicja Obywatelska i Służba Bezpieczeństwa w województwie wrocławskim w latach 1945–1987*, Wrocław 1989, s. 22. W skład batalionu wchodziło 356 milicjantów z Batalionu Zapasowego w Krakowie, 50 milicjantów z Batalionu Zapasowego Ostrowiec–Radom i 55 milicjantów z Warszawy. Pozostali przyjęci zostali w drodze przeprowadzonego werbunku.

² M. Sodel, *W walce o ład i bezpieczeństwo na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1979, s. 78. W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 22. Władysław Mazur nazywał się właściwie Władysław Marchoń, pseudonim Mazur. W sporządzanych dokumentach podpisywał się jako Władysław Mazur.

³ IPN Wr 145/56 Raporty sytuacyjne KWMO z siedzibą w Legnicy 1945. Raport z dnia 18 maja 1945 r., k. 2. Prezydent Wrocławia Drobner planował samodzielnie powołać milicję, od czego odstąpił dopiero po rozmowach z Bonińskim.

⁴ M. Sodel, *op. cit.*, s. 79.

⁵ W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 22. Były to komendy w Wołowie, Środzie Śląskiej, Górze Śląskiej, Lubinie, Legnicy, Żaganu, Dzierżoniowie, Strzelinie, Ząbkowicach, Kłodzku, Jeleniej Górze, Kamiennej Górze i Wałbrzychu.

⁶ W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 23.

sowieckich, ludność cywilną i samych milicjantów) zgłaszano konieczność zatrudnienia przynajmniej 1500 milicjantów, w tym przynajmniej 300 w samym Wrocławiu⁷.

Siedziba komendy wojewódzkiej wstępnie znajdowała się w Trzebnicy, a następnie w lipcu 1945 r. została przeniesiona do Legnicy. W dniu 9 lipca 1945 r. wojskowe władze sowieckie nakazały wszystkim instytucjom, w tym milicji oraz ludności cywilnej, przeniesienie się do jednej dzielnicy, co spowodowało poważne problemy w jej funkcjonowaniu⁸. W połowie października 1945 r. siedziba komendy wojewódzkiej została przeniesiona do Wrocławia⁹.

W kompetencje milicji wchodziły urzędy bezpieczeństwa, dochodziło do aresztowań funkcjonariuszy oraz odbierania im broni. Podobną postawę prezentowali sowieccy komendanci wojenni, a sytuacja zmieniła się dopiero po zniesieniu tej instytucji. Często dochodziło do zabójstw milicjantów, m.in. w wyniku napadów i rabunków dokonywanych przez żołnierzy sowieckich, polskich czy maruderów różnych narodowości¹⁰. Nierzadko zdarzały się aresztowania milicjantów w związku z popełnianymi przez nich przestępstwami¹¹, a także miały miejsce dezercje funkcjonariuszy¹².

W lipcu 1945 r. w województwie wrocławskim zatrudniano 35 oficerów, 252 podoficerów i 1458 funkcjonariuszy. Nosili oni różnego rodzaju mundury niemieckie (60%), a pozostali ubrania cywilne. Tylko połowa z nich posiadała broń różnego rodzaju. Przy komendzie wojewódzkiej utworzono kompanię operacyjną w liczbie 90 osób i pluton sztabowy w liczbie 35 osób¹³. W sierpniu 1945 r. stan osobowy w województwie wynosił 54 oficerów, 886 podoficerów, 6040 szeregowych i 216 pracowników cywilnych. W tym też czasie obsadzono 33 powiaty i 5 miast wydzielonych. Na ich terenie zorgani-

⁷ IPN Wr 145/56 Raporty sytuacyjne KWMO z siedzibą w Legnicy 1945. Raport z dnia 18 maja 1945 r., k. 2.

⁸ IPN Wr 145/56 Szyfrogram nr 1 z 14 lipca 1945 r., k. 3.

⁹ M. Sodel, *op. cit.*, s. 80.

¹⁰ IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 15 czerwca do 15 lipca 1945 r., z dnia 16 lipca 1945 r., k. 4–6. „Współpraca z sowieckimi komendantami wojennymi jest w 40% powiatów nie dobra, a zdarzają się wypadki jak np. w powiecie Jelenia Góra [...] gdzie komendant wojenny mjr. Smyrnov prześladowuje M.O. i wszystkich Polaków wyraźnie faworyzując Niemców [...]. Są natomiast powiaty gdzie komendanci wojenni przekazali władze całkowicie władzom administracyjnym polskim” [pisownia oryginalna]. IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 15 lipca do 5 sierpnia 1945 r., z dnia 6 sierpnia 1945 r., k. 7–9. IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 21 do 30 września 1945 r., k. 20–22. IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 10 do 20 października 1945 r., k. 29–32. IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 10 do 20 listopada 1945 r., k. 42–44. IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 20 do 30 listopada 1945 r., k. 46–49. IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 1 do 10 grudnia 1945 r., k. 52–55.

¹¹ IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 10.09 do 20.09.1945 r., z 22.09.1945 r., k. 16–17.

¹² IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 21 do 30 września 1945 r., k. 20–22 (10 dezercji), IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 1 do 10 października 1945 r., k. 24–25 (3 dezercje), IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 20 do 30 października 1945 r., k. 34–35 (3 dezercje), IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 1 do 10 listopada 1945 r., k. 37–40 (3 dezercje), IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 1 do 10 grudnia 1945 r., k. 55–58 (2 dezercje), IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 10 do 20 grudnia 1945 r., k. 60–63 (2 dezercje).

¹³ IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 15 czerwca do 15 lipca 1945 r., z dnia 16 lipca 1945 r., k. 4–6.

zowano 52 komisariaty i 264 posterunki. Wraz ze wzrostem liczebności kadry spadł stan uzbrojenia. Zwracano uwagę na brak kwalifikacji funkcjonariuszy milicji do pełnienia stanowisk kierowniczych¹⁴.

We wrześniu 1945 r. zatrudniano 67 oficerów, 1182 podoficerów, 7258 szeregowych oraz 418 pracowników cywilnych. Brakowało ciepłych płaszczy, bielizny oraz obuwia. Broń pochodziła z różnych źródeł – była przekazywana przez komendantów wojennych, znajdowana, wydobywana z rzek, szczególnie Odry i Nysy. W tym czasie funkcjonowało 128 posterunków i 19 komisariatów w miastach wydzielonych¹⁵.

Na dzień 10 listopada 1945 r. stan osobowy w województwie wrocławskim wynosił 90 oficerów, 1109 podoficerów, 3899 szeregowych i 265 pracowników cywilnych. Z milicji usunięto część funkcjonariuszy niespełniających wymogów służby. Uzbrojenie było zabezpieczone w całości, lecz nadal brakowało odzieży. W komendzie wojewódzkiej nie były w pełni obsadzone wydziały służby zewnętrznej i kryminalnej służby śledczej, natomiast w pełni obsadzony był m.in. wydział polityczno-wychowawczy. W tym czasie zastosowano wobec funkcjonariuszy 140 kar dyscyplinarnych (w tym areszty lekkie i średnie), a 10% spraw skierowano do prokuratur. Powodem stosowania kar były nadużycia władzy, niewykonywanie rozkazów, kradzieże¹⁶. W lutym 1946 r. ogólna liczba funkcjonariuszy wynosiła 5541 osób, w tym około 150 z nich było oficerami¹⁷. W okresie od maja do lipca wydalono dyscyplinarnie 176 funkcjonariuszy, ukarano dyscyplinarnie 876, a 101 osób zdezerterowało¹⁸. Komisje weryfikacyjne na koniec września usunęły 272 funkcjonariuszy ze służby. We wrześniu aresztowano i przekazano do sądów 31 funkcjonariuszy, którym zarzucono działalność polityczną, antyrządową i antysemityzm¹⁹. W tym czasie wymierzono 300 kar dyscyplinarnych²⁰. Do końca listopada w wyniku akcji weryfikacyjnej usunięto z szeregow milicji 674 osoby²¹.

Poziom pracy organów milicji był oceniany jako niezwykle niski. Funkcjonariusze nie znali i nie rozumieli przepisów prawa oraz wykazywali minimalną inicjatywę w wy-

¹⁴ IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 15 lipca do 5 sierpnia 1945 r., z dnia 6 sierpnia 1945 r., k. 7–9.

¹⁵ IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny za okres od 5 sierpnia do 10 września 1945 r., z dnia 14 września 1945 r., k. 10–13.

¹⁶ IPN Wr 145/56 Raport sytuacyjny z dnia 12 listopada 1945 r., k. 14–15. Wacław Fijałkowski w swej książce podaje, że na przełomie 1945 i 1946 r. dokonano weryfikacji kadr z uwagi na to, że stan faktyczny był wyższy o 40% od stanu etatowego; *idem, op. cit.*, s. 25.

¹⁷ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z dnia 19 lutego 1946 r., k. 14–22.

¹⁸ IPN Wr 145/171 Raport sytuacyjny za okres 1–31.07.1946 r., k. 115–122.

¹⁹ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 1 do 30 września 1946 r., k. 71–80.

²⁰ IPN Wr 145/171 Raport sytuacyjny za czas od 1 do 30 września 1946 r., z 10 października 1946 r., k. 127–132.

²¹ IPN Wr 145/171 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 1 do 30 listopada 1946 r., k. 137–148.

krywaniu sprawców przestępstw. Uniemożliwiało to sprawne i szybkie zakończenie spraw, a duży ich odsetek umarzano. Powody tego widziano w braku odpowiedniego stopnia inteligencji, wykształcenia i wykszolenia, jak również braku dostatecznych kwalifikacji do ścigania przestępstw. Wpływało to negatywnie na szybkość i jakość pracy wymiaru sprawiedliwości. Konsekwencją powyższego była także konieczność dokładnego określania czynności do wykonania i wielokrotnego uzupełniania dochodzeń. Dodatkowym utrudnieniem była niewystarczająca obsada komisariatów i posterunków²². Na 282 etaty służby śledczej we wrześniu 1946 r. 28 etatów nie było obsadzonych²³, w listopadzie na 330 etatów zatrudniano 266 osób²⁴, w grudniu zaś na 364 etaty – 294 osoby²⁵.

Liczbę przedwojennych policjantów pracujących w jednostkach milicji określano na 1% składu osobowego. Byli przeważnie zatrudnieni jako referenci śledczy w powiatach, gdzie z uwagi na swoje doświadczenie prowadzili referaty śledcze. Określano ich jako lojalnych, ale niebiorących większego udziału w życiu politycznym i społecznym. Liczbę byłych, ujawnionych żołnierzy Armii Krajowej pracujących w jednostkach milicji określano na 1%. Oceniano ich jako osoby dobrze wywiązujące się ze swoich obowiązków i w większości nie należące do żadnej partii politycznej²⁶.

Ze względu na dużą liczbę wakatów, jakie powstały w wyniku działania komisji weryfikacyjno-personalnych, zachodziła konieczność ich szybkiej obsady. Uważano, że powinny być obsadzone nawet szeregowymi funkcjonariuszami, którzy dawali gwarancję rzetelnego wykonywania obowiązków. Prace miały być zakończone do 15 września 1946 r.²⁷ W październiku 1946 r. informowano, że akcja werbunkowa w związku z weryfikacją funkcjonariuszy nie jest w stanie uzupełnić braków kadrowych. Zwracano uwagę, że z szeregow milicji usunięto „element nieodpowiedni”, który stanowili jednak milicjanci posiadający praktykę w pracy. Systematycznie podejmowano działania mające na celu stworzenie „pewnych politycznie” kadr. Zamierzano to osiągnąć „przez całkowite uświadomienie polityczne”. Akcje uświadamiające zwiększono w związku

²² IPN Wr 33/867 Protokół wizytacji Prokuratury Sądu Okręgowego w Brzegu w dniach 5–10 lutego 1947 r., k. 30–31. IPN Wr 33/868 Protokół wizytacji Prokuratury Sądu Okręgowego w Głogowie z siedzibą w Nowej Soli przeprowadzonej w dniach od 27 maja do 2 czerwca 1947 r., k. 30–31. IPN Wr 33/871 Protokół wizytacji Prokuratury Sądu Okręgowego w Oleśnicy, dokonanej w dniach 4–9 grudnia 1946 r. przez wiceprokuratora Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu Wojciecha Czownickiego, k. 31–32. IPN Wr 33/874 Protokół wizytacji Prokuratury Sądu Okręgowego we Wrocławiu, prowadzonej w kwietniu i maju 1947 r. przez Prokuratora Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu dr. Wiktora Gajewskiego i wiceprokuratora Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu Wojciecha Czownickiego, k. 89.

²³ IPN Wr 145/171 Sprawozdanie z pracy służby śledczej za wrzesień 1946 r., k. 94–99.

²⁴ IPN Wr 145/171 Sprawozdanie z pracy służby śledczej za listopad 1946 r., k. 106–110.

²⁵ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy służby śledczej za grudzień 1946 r., k. 6–12.

²⁶ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 15 kwietnia do 15 maja 1946 r., k. 25–35. W tym czasie za pracę 214 milicjantów otrzymało nagrody pieniężne. Oceniano, że wpływało to pozytywnie na pozostałych funkcjonariuszy.

²⁷ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z odprawy zastępców komendantów powiatowych MO z dnia 1 września 1946 r., k. 55.

z kampanią wyborczą do Sejmu Ustawodawczego. Zwrócono także uwagę na większą czujność celem ujawnienia „wszelkich przejawów roboty i propagandy reakcyjnej i antypaństwowej”²⁸.

Z uwagi na wystąpienia antysemitki w jednostkach milicji prowadzono akcję walki z antysemityzmem. Próby sprowokowania zajęć były natychmiast likwidowane przez MO i UBP. Wśród funkcjonariuszy prowadzono w tym zakresie wykłady, pogadanki oraz seminaria (3 przeprowadzono w komendzie wojewódzkiej, a 32 w komendach powiatowych), a także indywidualne rozmowy z funkcjonariuszami, którzy „mogliby być na podstawie obserwacji prawdopodobnie antysemitami”. W ich wyniku w sierpniu 1946 r. usunięto z milicji 19 funkcjonariuszy, a 5 za wystąpienia antysemitki aresztowano²⁹. W październiku tego roku aresztowano i usunięto z MO jednego funkcjonariusza³⁰, a w listopadzie trzech funkcjonariuszy za „uprawianie czynnego antysemityzmu”. Twierdzono, że problem ten w niedługim czasie przestanie istnieć³¹.

Na dzień 1 lutego 1947 r. stan komendy wojewódzkiej wynosił 5685 osób (108 oficerów, 796 podoficerów, 4376 szeregowych i 405 pracowników cywilnych)³².

Praca dochodzeniowa w jednostkach terenowych uniemożliwiała planowe pełnienie służby obchodowej. Dzielnicowi i obwodowi nie byli odprawiani do służby przez komendantów i często nie znali swoich obowiązków oraz nie składali sprawozdań ze służby. Zdarzało się, że dokumentacja w jednostkach zawierała fikcyjne wpisy bądź nie była w ogóle prowadzona³³.

²⁸ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 1 do 31 października 1946 r., k. 88–95. Prowadzono m.in. pogadanki pt. „Druga rocznica powstania Milicji Obywatelskiej”, „Kto przeszkadza w odbudowie Polski”, „XI Sesja KRN”. Odbywały się także dalsze seminaria dla zastępców komendantów powiatowych i instruktorów powiatowych do spraw polityczno-wychowawczych. Przeprowadzono także 10-dniowy kurs dla komendantów powiatowych i instruktorów powiatowych do spraw polityczno-wychowawczych, który obejmował powyższe zagadnienia oraz dotyczące nowej ordynacji wyborczej. Nadal odczuwano braki w umundurowaniu. W komendzie wojewódzkiej przystąpiono do współzawodnictwa pracy. Brano pod uwagę punktualność, szybkość, porządek, dokładność, wyniki i osiągnięcia, wygląd zewnętrzny, poziom uświadomienia politycznego i obywatelskiego oraz pracę kulturalno-oświatową.

²⁹ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 1 lipca do 1 sierpnia 1946 r., k. 48–53. Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 1 do 30 września 1946 r., k. 71–80.

³⁰ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 1 do 31 października 1946 r., k. 88–95.

³¹ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 1 do 30 listopada 1946 r., k. 98–109.

³² IPN Wr 145/183 Sprawozdanie z działalności Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej we Wrocławiu za okres od 1 grudnia 1946 r. do 1 lutego 1947 r., k. 49–51. W tym czasie przyjęto 749 osób, a zwolniono 220, wydano na podstawie rozpracowania – 33, weryfikacji – 8, wyroku sądowego – 26. Udzielono 197 pochwał. W tym okresie dokonano zabójstw 19 funkcjonariuszy, 23 zdezerterowało.

³³ IPN Wr 145/183 Raport sytuacyjny z 8 lipca 1947 r., k. 1–27. Funkcjonariusze milicji brali nadto czynny udział w komisjach sanitarnych organizowanych przez lekarzy powiatowych, w zakresie przeciwdziałania chorobom wenerycznym i zakaźnym oraz podejmowali czynności w ramach zwalczania żebractwa.

Problem stanowiły negatywne zachowania milicjantów objawiające się jako opilstwo, łapownictwo, beczynność służbowa, jak również ucieczki więźniów. W związku z nimi podjęto decyzję, aby przy najbliższej sprawie sądowej prowadzonej przeciwko milicjantom z powodu ucieczki więźnia zarządzonej został proces pokazowy³⁴. W listopadzie 1947 r. stan dyscypliny wśród funkcjonariuszy milicji uległ pogorszeniu, co tłumaczono faktem wyjazdów szkoleniowych komendantów posterunków i komendantów powiatowych³⁵. Narzekano też na przeciążenie pracą. Było to spowodowane nieobsadzeniem wielu stanowisk oraz często organizowanymi szkoleniami³⁶. W styczniu 1948 r. zatrudniano 101 oficerów, 1182 podoficerów i 3118 szeregowych³⁷. Czas pracy wynosił średnio od 12 do 16 godzin, w tym w niedziele i święta. W wyniku prowadzonych kontroli ponad 500 milicjantów, ze względu na przeszłość i działalność przed wstąpieniem do MO, zaliczono „do elementu politycznie niepewnego”. Uznano, że zachodziła wobec nich konieczność wydalenia z szeregów milicji. Byli to członkowie organizacji podziemnych NSZ, WIN „oraz ludzie bezpośrednio bądź pośrednio związani z inicjatywą prywatną”. Nie czyniono tego jedynie z powodu braków kadrowych i niezaspokajającego potrzeb werbunku³⁸. Notowano wypadki występowania milicjantów z partii. W kwietniu 1948 r. bez obsady pozostawało 9 stanowisk komendantów powiatowych oraz 18 zastępców polityczno-wychowawczych. Jakość pracy określano jako niską³⁹. W wyniku zakończonej w listopadzie 1948 r. „czystki” funkcjonariuszy milicji wydano 15 oficerów i osób na stanowiskach oficerskich, 87 podoficerów, szeregowych i pracowników cywilnych. Ukarano odpowiednio 43 oficerów i osób na stanowiskach oficerskich oraz 301 podoficerów, szeregowych i pracowników cywilnych. Uważano, że „czystka” miała pozytywny wpływ na stan dyscypliny w poszczególnych jednostkach⁴⁰. Nie ujawniono negatywnych nastro-

stwa i włoczęgostwa. Dla przykładu w Kożuchowie utworzono trzy komisje sanitarne, w skład których weszli delegaci zrzezeń kupieckich i dzielnicowi. Prowadziły one kontrole sklepów i hoteli.

³⁴ IPN Wr 145/183 Raport sytuacyjny Wojewódzkiej Komendy MO we Wrocławiu za październik 1947 r., k. 73–77. W okresie sprawozdawczym ukarano 120 milicjantów za drobne przewinienia dyscyplinarne.

³⁵ IPN Wr 145/183 Raport sytuacyjny Wojewódzkiej Komendy MO we Wrocławiu za listopad 1947 r., k. 80–83. W okresie tym zatrzymano 13, a ukarano dyscyplinarnie 132 funkcjonariuszy.

³⁶ IPN Wr 145/229 Raport sytuacyjny Wojewódzkiej Komendy MO we Wrocławiu za styczeń 1948 r., k. 4–8. W tym czasie aresztowano 7 milicjantów (2 za dezercję, 5 za przestępstwa kryminalne).

³⁷ W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 26.

³⁸ IPN Wr 145/229 Raport sytuacyjny Wojewódzkiej Komendy MO we Wrocławiu za luty 1948 r., k. 9–13. W tym czasie aresztowano 14 milicjantów, w tym za dezercję – 4, postrzelenie – 2, pijaństwo – 1, kradzież – 2, nadużycie władzy – 2, inne – 3. Dyscyplinarnie ukarano 145 funkcjonariuszy. Określano, że 60% przestępstw popełnianych przez funkcjonariuszy miało związek z nadużyciem przez nich alkoholu. W powiatach jeleniogórskim, bystrzyckim, kłodzkim, zgorzeleckim „notowano wypadki współpracy funkcjonariuszy MO z bandą”. Z kolei przypadki nasilenia antysemityzmu, „wrogiego ustosunkowania się” do rządu i ZSRR notowano w Komendzie Miasta MO we Wrocławiu.

³⁹ IPN Wr 145/229 Raport sytuacyjny Wojewódzkiej Komendy MO we Wrocławiu za kwiecień 1948 r., k. 39–43.

⁴⁰ IPN Wr 145/229 Raport sytuacyjny z dnia 9 grudnia 1948 r., k. 71–83.

jów funkcjonariuszy milicji w czasie kongresu zjednoczeniowego PPR i PPS. Brali oni udział w akcji przedkongresowej, jednak stopień ich uświadomienia określano jako niski. Jako konsekwencje złej pracy polityczno-wychowawczej wytykano dużą religijność milicjantów i znajdowanie się pod wpływem kleru. Stwierdzano także wrogie nastawienie do panującego ustroju i ZSRR⁴¹.

W wyniku dalszej weryfikacji 336 funkcjonariuszy zakwalifikowano jako nienadających się do służby, natomiast 174 mianowano na wyższe stanowiska (w tym 5 na stanowiska komendantów powiatowych i 54 na stanowiska komendantów posterunków). Mimo to dyscyplina pracy w niektórych komendach (Jelenia Góra, Żagań, Bystrzyca, Góra, Kłodzko) była na bardzo niskim poziomie. Systematyczne „oczyszczanie szeregów MO” zwiększało liczbę wolnych stanowisk. Na 1878 kandydatów przyjęto 611. Na koniec 1948 r. było 509 wakatów, w tym 221 na stanowiskach oficerskich i podoficerskich⁴². Jedno z najczęstszych wykroczeń stanowiło zaniedbywanie obowiązków służbowych, co wiązało się m.in. z obciążeniem pracą⁴³. W styczniu 1949 r. brakowało 549 funkcjonariuszy, natomiast liczba przyjętych do MO nie przekraczała 20% werbowanych osób⁴⁴.

W lutym 1949 r. przystąpiono do organizowania pierwszych spółdzielni produkcyjnych. Z uwagi na towarzyszące im zdarzenia komendant wojewódzki na jednej z odpraw polecił „wziąć w specjalną opiekę ośrodki spółdzielcze i członków spółdzielni”. Akcja werbunkowa nadal nie przynosiła żadnych zmian odnośnie do zmniejszenia obciążenia funkcjonariuszy⁴⁵. Nadal trwała „czystka”, braki kadrowe utrudniały pracę, a ponadto istniały problemy z dyscypliną i właściwym zachowaniem funkcjonariuszy. W grudniu 1949 r. planowano uzupełnienie osób na stanowiskach funkcyjnych⁴⁶.

⁴¹ IPN Wr 145/229 Raport sytuacyjny z dnia 10 stycznia 1949 r. za grudzień 1949 r., k. 84–92. „[...] w Wałbrzychu milicjanci poświęcili 1 dzień pracy w kopalni wydobywając przeszło 400 ton węgla. [...] zawodowi górnicy pracując w tej samej ilości co funkcjonariusze MO wydobyli mniej o 72 tony węgla. [...] Po zapadniętych Uchwałach Kongresowych daje się zauważyć lepsze podejście klasowe milicjantów do ludności, widać głębsze zainteresowanie w stosunku do zagadnień walki klasowej”.

⁴² IPN Wr 145/229 Sprawozdanie z dnia 30 grudnia 1948 r., k. 108–110.

⁴³ IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny z dnia 8 lutego 1949 r. za styczeń 1949 r., k. 4–10.

⁴⁴ IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny z dnia 8 marca 1949 r. za luty 1949 r., k. 11–16.

⁴⁵ IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny z dnia 8 kwietnia 1949 r. za marzec 1949 r., k. 17–20. Komendant Wojewódzki MO we Wrocławiu ppłk Orłowski pisał „[...] walka klasowa na wsi w ośrodkach spółdzielni produkcyjnych rozgorzała do czerwoności. Członkom spółdzielni odmawia się pomocy sąsiedzkiej. Istnieją fakty odgrazania się, członkowie są często terroryzowani. Walka ta wkroczyła nawet na teren rodzin. [...] Komitetowi organizacyjnemu jednej spółdzielni, wybierającemu się samochodem do województwa przedziurawiono opony. W czasie obrad jakie prowadziłem osobiście wybito szyby”.

⁴⁶ IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny z 9 lipca 1949 r. za czerwiec 1949 r., k. 28–29. IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny za lipiec 1949 r., k. 30–31. Komendant MO, ppłk Orłowski pisał „Uchwała Watykanu, «cud lubelski» i towarzysząca im wzmożona działalność wroga klasowego na odcinku dywersji i sabotażu w miesiącu sprawozdawczym odkryły przed nami nowe luki i nie domaganie naszych szeregów w walce z wrogiem. [...] Czystka szeregów w dalszym ciągu trwa, kierownictwo Komenda Pow. i Miast daleko nieodpowiednie, obciążenie pracą milicjantów w dalszym ciągu duże. Wydziały Służby Śledczej i Ze-

W województwie wrocławskim funkcjonowały jednostki milicji kolejowej i rzecznej. W czerwcu 1947 r. były to: Komisariat Kolejowy MO we Wrocławiu (49 osób), Komisariat Kolejowy MO w Legnicy (4 osoby), Komisariat Rzeczny MO we Wrocławiu (47 osób), Komisariat Rzeczny MO w Głogowie (4 osoby). Ze względu na rozległość teren działania komisariatu rzeczno-kolejowego był podzielony na dzielnice, które obsługiwali dzielnicowi. Milicja rzeczna zajmowała się egzekwowaniem zakazu kąpieli, nielegalnego połowu ryb, kontrolą przepływających statków. Na terenie kolejowym notowano często kradzieże walizek, dokumentów, przesyłek, włóczęgostwo, jazdę bez biletów, brak dokumentów, wywóz mienia. Zwracano uwagę na konieczność uzupełnienia stanu osobowego w komisariatach rzecznych i kolejowych⁴⁷. Milicja drogowa zajmowała się m.in. przeprowadzaniem kontroli na drogach we wszystkich powiatach województwa dolnośląskiego oraz sprawdzaniem właściwego rozmieszczenia znaków drogowych⁴⁸.

Od 1946 r. rozpoczęto prowadzenie albumu rozpoznawczego przestępców. Przeprowadzono także kurs daktyloskopii w komendach powiatowych milicji⁴⁹. Na terenie

wewnętrznej przeciążone pracą z braku ludzi, trudności się piętrzą. [...] Cud Lubelski nie ominął funkc., którzy wykorzystując możliwość wyjazdu do Lublina (konwuj) sami rozsiewali wieści o «cudzie», widzianym przez nich na własne oczy” [pisownia oryginalna]. IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny za listopad 1949 r., k. 38–39. IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny za grudzień 1949 r., k. 40–41.

⁴⁷ IPN Wr 145/183 Sprawozdanie z dnia 7 czerwca 1947 r., w sprawie milicji kolejowej i rzecznej, k. 28–34. W czerwcu 1947 r. przez wrocławski komisariat rzeczny ukaranych zostało 13 osób, zarekwirovano 5 wędek. Skontrolowano 5 statków i 34 barki. Funkcjonariusze z komisariatu kolejowego wylegitymowali na Dworcu Głównym we Wrocławiu 700 osób, z których 9 zatrzymano, a 14 osobom zarekwirovano wywożone mienie. Funkcjonariusze z posterunku w Legnicy przeprowadzili 3 kontrole, w trakcie których wylegitymowali 186 osób, z których zatrzymano 17. Zarekwirovano też wywożone mienie. IPN Wr 145/183 Sprawozdanie z działalności Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej we Wrocławiu za okres od 1 grudnia 1946 r. do 1 lutego 1947 r., k. 49–51. W okresie od 1 grudnia 1946 r. do 1 lutego 1947 r. milicja kolejowa dokonała 140 obław, 150 kontroli pociągów. Zatrzymano 1085 osób. Różne formacje milicji ukarały mandatami karnymi 4006 osób.

⁴⁸ IPN Wr 145/183 Sprawozdanie z dnia 8 czerwca 1947 r., k. 38–40. W okresie sprawozdawczym na punktach kontrolnych i posterunkach milicji ruchu skontrolowano dokumenty 8788 pojazdów mechanicznych. Wykroczenia drogowe popełniło 531 osób. Odebrano 17 praw jazdy, które przekazano do wojewódzkiego urzędu motoryzacji. Do sądów przekazano 9 spraw. W celu zapobiegania wypadkom drogowym osobom je powodującym odbierano prawo jazdy i przesyłano do wojewódzkiego urzędu motoryzacji. Kierujący zobowiązany był do powtórnego złożenia egzaminu. IPN Wr 145/183 Sprawozdanie z działalności Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej we Wrocławiu za okres od 1 grudnia 1946 r. do 1 lutego 1947 r., k. 49–51. W okresie od 1 grudnia 1946 r. do 1 lutego 1947 r. sprawdzono na punktach kontrolnych 10 379 pojazdów.

⁴⁹ IPN Wr 145/171 Sprawozdanie miesięczne z pracy służby śledczej za styczeń–kwiecień 1946 r., k. 43. IPN Wr 145/171 Uzupełnienie raportu sytuacyjnego za czas od 1.06 do 30.06.1946 r., k. 66–67. IPN Wr 145/171 Raport sytuacyjny za okres 1–31.07.1946 r., k. 68–75. IPN Wr 145/171 Raport sytuacyjny za okres 1–31.08.1946 r., k. 76–89. W czerwcu 1946 r. daktyloskopowano 24 osoby, wykonano fotografie 11 osób, W lipcu odpowiednio 447 i 122, w sierpniu 586 i 169. IPN Wr 145/229 Sprawozdanie z wytycznych pracy dla służby śledczej na 1948 r., k. 93–97. Na koniec 1948 r. komendy powiatowe i równorzędne im nie otrzymały walizek śledczych. We wszystkich tych jednostkach zorganizowano pracownie fotograficzne. Część jednostek miała psy tropiące. Zostały one zaopatrzone w kojce. Wszelkie ślady były przesyłane do komendy wojewódzkiej.

Dolnego Śląska organizowano sieć informatorów, która na koniec września 1946 r. wynosiła 789 osób. Informatorzy rekrutowali się ze środowiska robotniczego i rolniczego. Większość z nich – jak podawano – była członkami partii, a około 70% miało pracować „ideowo”⁵⁰. Ich informacje miały przyczynić się do wykrycia około 100 przestępstw⁵¹. W 1948 r. dokonano rejestracji 848 kobiet uprawiających prostytutkę. Wytypowano 30 z nich w charakterze informatorów (zabójstwa, oszustwa, kradzieże, przestępstwa seksualne)⁵². Organizacja agentury na początku prowadzona była chaotycznie. Z końcem 1948 r. postanowiono poddać ją weryfikacji i oczyścić z osób „obcych klasowo”. Ludzi werbowano według przyjętego planu, mając na uwadze konkretne rodzaje przestępstw. Wśród 300 zwerbowanych osób przeważali robotnicy (80% ogółu informatorów)⁵³.

W latach 1945–1950 zginęło łącznie 245 funkcjonariuszy milicji, w tym 170 zostało zabitych w czasie wykonywania czynności służbowych (przez członków różnych ugrupowań podziemnych, band, indywidualnych przestępców, dezertersów, maruderów, w wyniku wybuchu min), a 136 w wyniku innych zdarzeń (wypadków komunikacyjnych i kolejowych, zabójstw w trakcie urlopu, przypadkowych postrzeleń przez innego funkcjonariusza lub żołnierza, postrzelenia się w wyniku nieostrożnego obchodzenia się z bronią, rozerwania granatu lub miny lub innych nieustalonych przyczyn)⁵⁴.

3. Pochodzenie społeczne i przynależność partyjna funkcjonariuszy milicji

Systematycznie podejmowano działania mające na celu „upartyjnienie” jak największej liczby funkcjonariuszy przy jednoczesnym wyeliminowaniu z szeregów milicji osób „niepewnych politycznie”. Mimo to jeszcze w lutym 1946 r. większość milicjan-tów była bezpartyjna (60%). Z pozostałych funkcjonariuszy 8% należało do PPR, 12% do PPS, 19% do SL i 1% do PSL. Różnice w przynależności partyjnej nie wpływały negatywnie na pracę. Istotne stanowiska w wydziałach polityczno-wychowawczym, personalnym i śledczym komendy wojewódzkiej były obsadzone w 90% przez członków PPR. Wydziały służby zewnętrznej i gospodarczy były obsadzone w 99% przez bezpartyjnych. Zwracano przy tym uwagę na niedostatecznie rozwinięty aktyw polityczno-wychowawczy. W komendzie wojewódzkiej stanowił on 25 osób, najlepiej zaś zorganizowany był w Komendzie Powiatowej MO w Wałbrzychu. W tym czasie pochodze-

⁵⁰ IPN Wr 145/171 Raport sytuacyjny za okres 1–30.09.1946 r., k. 90–93. IPN Wr 145/171 Sprawozdanie z pracy służby śledczej za wrzesień 1946 r., k. 94–99. W sprawozdaniu z pracy służby śledczej za wrzesień 1946 r. liczbę tę określano na 598 osób.

⁵¹ IPN Wr 145/171 Raport sytuacyjny za okres 1–30.11.1946 r., k. 111–114.

⁵² IPN Wr 145/229 Sprawozdanie z wytycznych pracy dla służby śledczej na 1948 r., k. 93–97.

⁵³ IPN Wr 145/229 Sprawozdanie z dnia 30 grudnia 1948 r., k. 108–110.

⁵⁴ W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 44.

nie robotnicze miało 40% oficerów, chłopskie – 10%, z inteligencji pracującej wywodziło się 40%, a pochodzenie 10% określano jako urzędnicze. Odnośnie do podoficerów i szeregowych – 60% było pochodzenia robotniczego, 20% chłopskiego, pochodzenie 10% określanego jako urzędnicze, a 10% należało do inteligencji pracującej. Ww. w 60% byli bez zawodu, 10% stanowili robotnicy, 10% rolnicy, 10% inne zawody, 10% uczęszczało do różnego rodzaju szkół⁵⁵.

W maju 1946 r. wśród oficerów do PPR należało 60%, PPS – 25%, SL – 10%, natomiast bezpartyjnych było 5%. Wśród podoficerów i szeregowych do PPR należało 35%, PPS – 20%, SL – 10%, SD – 5%, SP – 3%, PSL – 1%, a bezpartyjnych było 27%. Zwracono uwagę na bardzo niskie uświadomienie polityczne milicjantów. W tym czasie pochodzenie robotnicze miało 40% oficerów, chłopskie – 40%, rzemieślnicze 10%, z inteligencji pracującej wywodziło się 10%. Wśród podoficerów i szeregowych – pochodzenie robotnicze miało 60% funkcjonariuszy, chłopskie – 30%, rzemieślnicze – 10%. Wśród oficerów robotnicy stanowili – 30%, rolnicy – 30%, inteligencja pracująca – 20%, bez zawodu było 20% funkcjonariuszy. Wśród podoficerów i szeregowych robotnicy stanowili 80%, rolnicy – 15%, inne zawody – 5%⁵⁶.

W lipcu 1946 r. do PPR należało 2180 osób, do PPS 903 osoby, a 267 do innych partii⁵⁷. Kompania operacyjna w czerwcu 1946 r. liczyła 118 funkcjonariuszy. Na dwóch oficerów jeden był robotnikiem, drugi rolnikiem. Na 27 podoficerów przypadało 9 rolników, 8 rzemieślników i 10 robotników. Wśród 99 szeregowych było 24 rolników, 48 robotników, 27 rzemieślników. Do PPR należało 30 funkcjonariuszy, do PPS – 5, do SL – 26. Ich aktywność określano jako słabą⁵⁸.

We wrześniu 1946 r. wszyscy komendanci powiatowi byli członkami PPR. Siedmiu wśród nich było byłymi członkami KPF (Francuskiej Partii Komunistycznej). W milicji zatrudniono łącznie 600 Polaków przybyłych z Francji⁵⁹.

W listopadzie 1946 r. do PPR należeli wszyscy funkcjonariusze i pracownicy z kilku komend powiatowych milicji. Milicjant poza zdrowiem moralnym miał być „politycznie pewny”. Przeprowadzano więc kursy i szkolenia nowych kadr oraz zakładano, że praca polityczno-wychowawcza pozwoli na stworzenie politycznie pewnej kadry milicyjnej. W tym celu we wszystkich komendach powiatowych i większości posterunków przeprowadzano codzienne półgodzinne czytanie gazet, a dwa razy w tygodniu – pogadanki. W komendzie wojewódzkiej odbywały się seminaria skierowane do zastępców

⁵⁵ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie w sprawach polityczno-wychowawczych z dnia 19 lutego 1946 r., k. 14–22.

⁵⁶ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 15 kwietnia do 15 maja 1946 r., k. 25–34.

⁵⁷ IPN Wr 145/171 Raport sytuacyjny za okres 1–31.07.1946 r., k. 115–122.

⁵⁸ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej w kompanii operacyjnej w okresie od 7 maja do 5 czerwca 1946 r., k. 46.

⁵⁹ IPN Wr 145/171 Raport sytuacyjny za okres 1–30.09.1946 r., k. 127–132.

komendantów powiatowych i instruktorów powiatowych ds. polityczno-wychowawczych. W listopadzie 1946 r. ich tematem była „nowa ordynacja wyborcza”, „trzyletni plan odbudowy” i „o co toczy się walka”. W związku ze zbliżającymi się wyborami podjęto działania związane z wyeliminowaniem przeciwników politycznych⁶⁰.

W związku z uchwałą sierpniowego plenum KC PPR dotyczącego oczyszczenia szeregów partyjnych podjęto decyzję o usunięciu z szeregu partii ok. 10 komendantów powiatowych i 12 zastępców do spraw polityczno-wychowawczych oraz pozbawienie ich zajmowanych stanowisk⁶¹.

W styczniu 1949 r. aparat polityczno-wychowawczy obejmował 50% komendantów posterunków, referentów i milicjantów⁶², przy czym wszyscy komendanci posterunków w Trzebnicy i Wrocławiu byli członkami aktywu komitetów gminnych PZPR⁶³.

4. Działalność edukacyjna wobec funkcjonariuszy milicji

Już w 1945 r. prokuratorzy i sędziowie przystąpili do organizacji kursów i wykładów dla funkcjonariuszy milicji. Skuteczność szkoleń zmniejszyła brak współpracy między komendą wojewódzką i komendami powiatowymi a prokuraturą polegający np. na nieprzekazywaniu prokuraturze informacji o wydawanych instrukcjach, ich sprzeczności z przepisami KPK czy sporządzaniu formularzy bez porozumienia z prokuraturą⁶⁴.

Większość milicjantów posiadała bardzo niskie wykształcenie, a ze względu na „ograniczony poziom umysłowy” mieli oni trudności z przyswajaniem wiadomości. Około 40% z nich nie ukończyło siedmiu klas szkoły powszechnej. Przyjmowani do służby wywodzili się przeważnie ze środowisk robotniczych i chłopskich, a przez brak edukacji stali na niskim poziomie intelektualnym. Kursy doksztalcające nie przynosiły rezultatów z powodu przeciążenia milicjantów pracą, przez co nie mieli oni czasu na naukę⁶⁵.

W lipcu 1945 r. został zorganizowany trzytygodniowy kurs podoficerski, w którym uczestniczyli funkcjonariusze pionu wychowania politycznego. W październiku 1945 r. przeprowadzono jednodniowy kurs dla funkcjonariuszy ruchu drogowego⁶⁶.

⁶⁰ IPN Wr 145/171 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 1 do 30 listopada 1946 r., k. 137–148.

⁶¹ IPN Wr 145/229 Sprawozdanie za październik 1948 r., k. 64–67.

⁶² IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny z dnia 8 marca 1949 r. za luty 1949 r., k. 11–16.

⁶³ IPN Wr 145/248 Raport sytuacyjny z dnia 8 lutego 1949 r. za styczeń 1949 r., k. 4–10.

⁶⁴ S. Petruszewicz, *Szkolenie Milicji Obywatelskiej*, [w:] A. Olbromski (red.), *Sądownictwo dolnośląskie w rocznicę powstania Apelacji Wrocławskiej. Wrocław 1945–1946*, Wydawnictwo Sądu Wrocławskiego, Wrocław 1946, s. 35–37. Opisano przypadek, w którym jeden z komendantów powiatowych wydał instrukcję, z której wynikało, że milicjant po otrzymaniu łapówki połowę zatrzymywał dla siebie, a połowę wpłacał do kasy komendy.

⁶⁵ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 1 do 30 września 1946 r., k. 71–80.

⁶⁶ W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 83.

We wrześniu 1945 r. we Wrocławiu utworzono Wojewódzką Szkołę Podoficerską MO. Odbywały się w niej 6-tygodniowe kursy szeregowych z terenu województwa. W okresie do 1 czerwca 1946 r. odbyły się cztery kursy, na których przeszkolono każdorazowo po 200–220 funkcjonariuszy. Na kursach tych wykładali m.in. wrocławscy prokuratorzy i sędziowie⁶⁷. Na zorganizowanych przez komendę wojewódzką kursach przeszkolono 227 zastępców komendantów posterunków. Poziom kursów określono jako średni. Stwierdzono, że około 10% funkcjonariuszy nie nadawało się do zajmowania piastowanych stanowisk⁶⁸.

W czerwcu 1946 r. rozpoczął się kolejny kurs przeszkolenia szeregowych MO. Słuchacze zostali podzieleni na trzy kompanie. W składzie kompanii polityczno-wychowawczej było 75% członków PPR, 12% PPS, 3% SL i 10% bezpartyjnych. Pochodzenie społeczne funkcjonariuszy w 65% było robotnicze, a w 25% chłopskie. Około 3% elewów stanowili byli żołnierze AK. W składzie kompanii służby śledczej było 47% członków PPR, 33% – PPS, 7% – SL, 13% bezpartyjnych. Ich pochodzenie społeczne w 90% było robotnicze, w 8% chłopskie, a 2% określono jako urzędnicze. W kompanii służby zewnętrznej było 33% członków PPR, 22% PPS, 8% SL, 37% bezpartyjnych. Ich pochodzenie społeczne w 55% było robotnicze i w 45% chłopskie. Większość elewów nie miała ukończonych siedmiu klas szkoły powszechnej. W kursie nie uczestniczyli byli policjanci⁶⁹. Kolejny kurs szeregowych MO rozpoczął się 26 czerwca 1947 r. Obejmował zachowanie na służbie, służbę wartowniczą, służbę obchodową, zagadnienia dotyczące używania broni, zatrzymywanie i legitymowanie, konwojowanie, zwalczanie lichwy

⁶⁷ R. Szura, *Pomoc sądownictwa dolnośląskiego w szkoleniu Milicji Obywatelskiej*, [w:] A. Olbromski (red.), *op. cit.*, s. 48. „Na apel Prokuratora Sądu Ap. W. Gajewskiego, prokuratorzy sądów okręgowych w Oleśnicy, Świdnicy, Kłodzku, Jeleniej Górze, Głogowie, Brzegu i Legnicy, zaraz po zorganizowaniu Prokuratur, przystąpili do szkolenia milicjantów w sposób dostosowany do lokalnych warunków. [...] wszyscy prokuratorzy przeprowadzili jeden lub więcej kursów, z reguły trwających kilka tygodni w siedzibie Urzędu, a często i w innych miastach powiatowych swojego okręgu”.

⁶⁸ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 15 kwietnia do 15 maja 1946 r., k. 25–34.

⁶⁹ IPN Wr 145/172 Sprawozdanie za okres od 18 czerwca do 7 września 1946 r., k. 58–70. Kurs obejmował wyszkolenie wojskowe (musztra, wyszkolenie strzeleckie, nauka o broni, wyszkolenie bojowe i terenoznawstwo), wychowanie polityczno-wychowawcze i naukę o Polsce, wyszkolenie fachowe (kodeks karny i prawo o wykroczeniach, kodeks postępowania karnego, służba śledcza, instrukcja służbowa, przepisy administracyjne i nowe ustawodawstwo, prawo administracyjne formalne, organizacja władz i urzędów, przepisy biurowe, ustawodawstwo wojskowe), zasady dobrego wychowania, zajęcia praktyczne w jednostkach MO. Przynależność zawodowa funkcjonariuszy kompanii społeczno-politycznej przed wstąpieniem do MO: robotnicy fabryczni – 60%, robotnicy rolni – 20%, uczniowie – 7%, bez zawodu – 3%. Przynależność zawodowa kompanii służby śledczej przed wstąpieniem do MO: 60% – robotnicy fabryczni, 20% – robotnicy rolni, 7% – uczniowie, 3% – bez zawodu. Przynależność zawodowa kompanii służby zewnętrznej przed wstąpieniem do MO: 65% – robotnicy fabryczni, 25% – rolnicy, 10% – bez zawodu. W trakcie kursu 5 elewów wydano za niemoralne prowadzenie i opuszczanie koszar bez zezwolenia, 7 na skutek orzeczenia lekarskiego, 3 ze względu na fakt, że byli analfabetami. IPN Wr 145/172 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej za okres od 1 do 30 września 1946 r., k. 71–80.

i spekulacji, wyszkolenie wojskowe, w tym musztrę, oraz elementy walki wręcz. W szkoleniu kompanii służby zewnętrznej zwracano szczególną uwagę na służbę obchodową, służbę dyżurnych, służbę dzielnicowych i obwodowych. Kursanci brali udział w oblężeniach na spekulantów na placach targowych oraz pełnili służbę obchodową⁷⁰.

W dniu 10 lutego 1947 r. w komendzie wojewódzkiej rozpoczął się czwarty kurs szeregowych, który objął łącznie 300 osób. Czterotygodniowe kursy szeregowych rozpoczęły się także w komendach powiatowych i miały objąć 20% stanu osobowego szeregowych⁷¹.

W czerwcu 1947 r. we wszystkich jednostkach milicji przeprowadzono po dwa seminary. Ich tematem były m.in. zagadnienia dotyczące spekulacji. W tym czasie opracowano i nadano trzy audycje radiowe o tematyce dotyczącej pracy milicji. Odbywały się także odprawy dla pracowników aparatu polityczno-wychowawczego. Ostatnia z nich była odprawą specjalną i miała na celu zapoznanie zastępców komendantów powiatowych z założeniami polityki rządu⁷². Zwracano jednocześnie uwagę na niski poziom pracy partyjnej⁷³. W kwietniu 1948 r. w województwie wrocławskim 501 milicjantów uczęszczało do szkół podstawowych, 202 do szkół średnich, 8 na studia wyższe. W maju tego roku na 250 wytypowanych funkcjonariuszy z komendy miejskiej we Wrocławiu – 200 kontynuowało naukę w szkołach podstawowych. W czerwcu tego roku 50 z nich ukończyło szkołę podstawową. W tym też czasie do szkół średnich uczęszczało 20 milicjantów⁷⁴. W województwie wrocławskim zorganizowano 102 zespoły dokształcające z zakresu szkoły powszechnej, do których uczęszczało 694 funkcjonariuszy, oraz 23 zespoły z zakresu gimnazjum, do których uczęszczało 416 funkcjonariuszy milicji. Wydział polityczno-wychowawczy prowadził ewidencję nauczycieli uczących na kursach dokształcających dla milicjantów. Były to osoby „pewne politycznie”, członkowie partii poleceni przez władze PPR⁷⁵.

⁷⁰ IPN Wr 145/183 Raport sytuacyjny z 8 lipca 1947 r., k. 1–27.

⁷¹ IPN Wr 145/183 Sprawozdanie z działalności Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej we Wrocławiu za okres od 1 grudnia 1946 r. do 1 lutego 1947 r., k. 49–51.

⁷² IPN Wr 145/183 Sprawozdanie z pracy polityczno-wychowawczej Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej we Wrocławiu za okres od 1 do 30 czerwca 1947 r., k. 54–58.

⁷³ IPN Wr 145/183 Raport sytuacyjny Wojewódzkiej Komendy MO we Wrocławiu za sierpień 1947 r., k. 64–68. Dowkan pisał: „W Komendzie Wojewódzkiej nie ma w tej chwili towarzysza, który mógłby tę pracę przeprowadzić, aby przeciwdziałać atmosferze, panującej w Komendzie Wojewódzkiej. Panuje bowiem atmosfera wybitnie drobnomieszczańska, ludzie poza zaspokojeniem prymitywnych potrzeb życiowych nic więcej nie interesuje. Na zebrania partyjne przychodzą ze strachu. Odsiedzą milcząc czas potrzebny na wygłoszenie monologu przez sekretarza koła lub prelegenta i szybko się ulatniają. [...] Drugą sprawą budzącą poważne obawy na przyszłość to sprawa pseudo religijności i klerykalizmu w aparacie MO. [...] Jeśli u nas pracownicy aparatu Pol.-Wych. [...] nie uznają ślubów cywilnych i za właściwe usankcjonowanie ich związku małżeńskiego uważają dopiero ślub kościelny, to wydaje mi się, że coś w naszej pracy partyjnej i pol-wychowawczej nie jest w porządku” [pisownia oryginalna].

⁷⁴ W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 95–96.

⁷⁵ IPN Wr 145/229 Sprawozdanie wydziału polityczno-wychowawczego z 29 grudnia 1948 r., k. 100–102.

5. Zakończenie

Zadania Milicji Obywatelskiej określono w dekreście PKWN z 7 października 1944 r.⁷⁶ W zamierzeniu rządzących miała ona brać wspólnie z innymi instytucjami czynny udział w kolejnych etapach umacniania się komunistów. Funkcjonariusze zabezpieczali ważne z punktu widzenia nowej władzy zdarzenia, takie jak referendum ludowe z 1946 r., wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r., zjednoczenie PPR i PPS, organizowanie spółdzielni produkcyjnych, podejmowali też walkę z podziemiem niepodległościowym. Bez wątpienia przeszłość i przynależność partyjna kadry dowódczej świadczyła o założeniach i kierunkach rozwoju tej instytucji. Jednocześnie nie sposób nie brać pod uwagę nikłego upartyjnienia funkcjonariuszy w początkowej fazie jej istnienia i braku wymiernych, a w dużej mierze wyłącznie formalnych wyników w zakresie zwiększenia przynależności funkcjonariuszy do PPR, a później do PZPR. Sytuacji tej nie zmieniły także prowadzone systematycznie „czystki” mające na celu m.in. eliminację osób „niepewnych politycznie”. W ich konsekwencji usuwano doświadczonych funkcjonariuszy. Podejmowano także próby izolacji tego środowiska, polegające chociażby na organizowaniu odrębnej opieki medycznej dla funkcjonariuszy i ich rodzin czy klubów sportowych, z których zawodnicy nie mogli przejść do innych klubów niezwiązanych z resortem bezpieczeństwa⁷⁷. Prowadzone działania przy chronicznym braku nowych, przygotowanych kadr przyczyniały się do zwiększenia obciążenia funkcjonariuszy i znacznie osłabiały skuteczność milicji w zakresie wypełniania jej ustawowych obowiązków polegających na utrzymaniu porządku i ściganiu przestępstw.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Państwowe we Wrocławiu.

UWW – VI/173, VI/176, VI/178, VI/179, VI/186, VI/29, VI/177, VI/43, VI/44, VI/45, VI/46, VI/47, VI/48, VI/49, VI/50, VI/52, VI/53, VI/54, VI/55, VI/56, VI/57, VI/58, VI/59, VI/60, VI/61, VI/62, VI/63, VI/64, VI/65, VI/66, VI/67, VI/68, VI/69, VI/70, VI/71, VI/72, VI/73, VI/74, VI/75, VI/76, VI/77, VI/78, VI/79, VI/33, VI/31, VI/32, VI/34, VI/35, VI/36, VI/37, VI/38, VI/39, VI/28, VI/30, VI/40, VI/184, VI/195, VI/192.

⁷⁶ Zgodnie z dekretem PKWN z 7 października 1944 r. (Dz. U. RP Nr 7, poz. 33 z 12 października 1944 r.). Do zadań milicji miała należeć ochrona bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego, dochodzenie i ściganie przestępstw, wykonywanie zleceń władz administracyjnych, sądów i prokuratury w zakresie przewidzianym prawem.

⁷⁷ IPN Wr 145/229 Sprawozdanie wydziału polityczno-wychowawczego z 29 grudnia 1948 r., k. 100–102.

Instytut Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu.

IPN Wr 145/56, IPN Wr 145/171, IPN Wr 145/172, IPN Wr 145/183, IPN Wr 145/229, IPN Wr 145/248, IPN Wr 33/867, IPN Wr 33/859, IPN Wr 33/882, IPN Wr 33/883, IPN Wr 33/868, IPN Wr 33/ 878, IPN Wr 33/869, IPN Wr 33/884, IPN Wr 33/870, IPN Wr 33/871, IPN Wr 33/847, IPN Wr 33/879.

Literatura

- Bogaczewicz S.A., S. Krzyżanowska (red.), *Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie 1945–1989*, seria „Studia i materiały”, t. 4, IPN, Wrocław 2004.
- Burda A., *Rozwój ustroju politycznego Polski Ludowej*, PWN, Warszawa 1969.
- Dąbrowski A., *Dwudziestopięciolecie prawnictwa na Dolnym Śląsku*, [w:] K. Kuligowski (red.), *Kalendarz Wrocławski 1971*, Towarzystwo Miłośników Wrocławia, Wrocław 1971.
- Dolata B., *Wyzwolenie Dolnego Śląska w 1945 roku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1985.
- Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z kościołem katolickim 1944–1990 w świetle dokumentów MSW*, Bellona, Warszawa 2000.
- Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce 1945–1989*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2006.
- Dudek A., Zblewski Z., *Dzieje powszechne ilustrowane. Suplement*, Tom XI. *Dzieje najnowsze*, Oxford Educational., b.m.w. b.r.w.
- Fiedorczyk P., *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym. Studium historycznoprawne*, Temida 2, Białystok 2002.
- Fijałkowski W., *Milicja Obywatelska i Służba Bezpieczeństwa w województwie wrocławskim w latach 1945–1987*, Wrocław 1989.
- Gałwiazek T., *Urząd Bezpieczeństwa w Oławie 1945–1956*, Wydawnictwo IPN – oddział Wrocław, Wrocław 2012.
- Góra W., Jakubowski Z., *Z dziejów organów bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie lubelskim 1944–1948*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1978.
- Grądzka-Rejak M., Golik D. (red.), *Polska 1944. Perspektywa sojuszników i wrogów*, Instytut Pamięci Narodowej, Akademia Ignatianum w Krakowie, WAM, Kraków 2016.
- Jakubowski G., *Sądownictwo powszechne w Polsce w latach 1944–1950*, seria „Monografie”, t. 2, wydawnictwo IPN, Warszawa 2002.
- Jakubowski Z., *Milicja Obywatelska 1944–1948*, PWN, Warszawa 1988.
- Jasiak K. (red.), *Druga konspiracja na nowym pograniczu w latach 1945–1956. Szkice do dziejów podziemia antykomunistycznego na Śląsku i terenach ościennych*, IPN. Opole 2010.
- Jusupović A., Leśkiewicz R. (red.), *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów*, IPN, Warszawa 2013.
- Kaczmarek K., Witalec R. (red.), *Studia nad działalnością aparatu bezpieczeństwa wobec polskich ruchów i środowisk politycznych w latach 1944–1989*, IPN, Rzeszów 2015.
- Kallas M., *Historia ustroju Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Kallas M., Lityński A., *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*, wyd. 1., Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 2000.
- Klementowski R., *Zgorzelecka bezpieka 1945–1990*, Wydawnictwo IPN, Wrocław 2014.

- Klementowski R., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa w Lubinie 1947–1956*, Wydawnictwo IPN, Wrocław 2007.
- Klementowski R., *Urząd Bezpieczeństwa w powiecie Lwówek Śląski (1945–1956)*, Wydawnictwo IPN, Wrocław 2006.
- Klementowski R., Szwagrzyk K. (red.), *Urząd Bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku 1945–1956*, wyd. 1, Wydawnictwo IPN, Wrocław 2012.
- Kołomejczyk N., Syzdek B., *Polska w latach 1944–1949*, PZWS, Warszawa 1971.
- Kruszewski T., *Gwałty na kobietach niemieckich schyłkowym okresie II wojny światowej (październik 1944 – 8/9 maja 1945 roku) i w pierwszych latach po jej zakończeniu*, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016.
- Kucharski W. (red.), *Droga do stabilizacji polskiej administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych po II wojnie światowej*, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2013.
- Maciejewski T., *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, wyd. 4, C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Machnikowska A., *Wymiar sprawiedliwości w Polsce w latach 1944–1950*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008.
- Majer P., *Milicja Obywatelska w systemie organów władzy PRL (zarys problematyki i źródła)*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003.
- Makiła D., *Historia prawa w Polsce*, wyd. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Mazur M., Ligarski S., *Cywilizacja komunizmu. Odmiana nadwiślańska 1944–1956*, Wydawnictwo IPN, Warszawa 2016.
- Misiuk A., *Historia Policji w Polsce*, wyd. 1, Wydawnictwo Łośgraf, Warszawa 2008.
- Olbromski A. (red.), *Sądownictwo Dolnośląskie*, Wydawnictwo Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu, Wrocław 1946.
- Orzechowski M. (red.), *By inni mogli żyć spokojnie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1967.
- Orzechowski M. (red.), *Nad Odrą i Nysą Łużycką*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1971.
- Pasierb B., *Życie polityczne Dolnego Śląska 1945–1950*, PWN, Warszawa – Wrocław 1979.
- Piotrowski P., Szwagrzyk K., Trębacz W. (red. i oprac.), *Twarze dolnośląskiej bezpieki. Obsada kierowniczych stanowisk Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku 1945–1990. Informator Personalny*, IPN, Wrocław 2010.
- Sodel M., *W walce o ład i bezpieczeństwo na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1979.
- Sowa A.L., *Historia polityczna Polski 1944–1991*, wyd. 1, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2011.
- Sójka-Zielińska K., *Historia prawa*, wyd. 4, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
- Stefaniak M., *Działalność aparatu represji na zachodnim pograniczu Polski w latach 1945–1950*, Wydawnictwo IPN, Szczecin 2008.
- Syrnyk J., *Urząd Bezpieczeństwa w Wołowie (1945–1956)*, Wydawnictwo IPN, Wrocław 2010.
- Szaflik J.R., *Historia Polski 1939–1947*, WSiP, Warszawa 1987.
- Szwagrzyk K., *Więzenia i obozy na Dolnym Śląsku (1945–1956). Przewodnik*, Wydawnictwo IPN, Wrocław 2013.
- Szwagrzyk K., *Zbrodnie w majestacie prawa 1944–1955*, ABC Future, Warszawa 2000.

Terlecki R., *Polska w niewoli 1945–1989*, Wydawnictwo AA, Kraków 2015.

Walichnowski T. (red.), *Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1988*, Akademia Spraw Wewnętrznych, Warszawa 1989.

Włodyka S., *Organizacja wymiaru sprawiedliwości w PRL*, PWN, Warszawa 1963.

Wójcik S., *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945–1961*, Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995.